

Quaderns de ciències socials

Núm.25
segona època
2013

**Aproximació
al perfil sociodemogràfic
del consumidor recreatiu
d'esteroides anabolitzants**

Víctor Agulló Calatayud

**Relaciones pedagógicas y
configuraciones de la crianza.
La transmisión cultural de
regímenes de género en el
programa de educación
maternal**

Arantxa Grau Muñoz

Núm.25 Aprox. al perfil sociodemogràfic del consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants | Relac. pedagógicas y configuraciones de la crianza

UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Facultat de Ciències Socials

EDITA:

Facultat de Ciències Socials

CONSEJO DE REDACCIÓN:

Antonio Santos Ortega (Juan.A.Santos@uv.es) (Coord.)
Federico López Mora (Federico.Lopez@uv.es)
Carlos Ochando Claramunt (Carlos.Ochando@uv.es)
Susana Sánchez Flores (Susana.Sanchez@uv.es)
Mercedes Martínez Iglesias (Mercedes.Martinez@uv.es)

Quaderns de Ciències Socials

Facultat de Ciències Socials
Edif. 4b
46022 - València
e-mail: Quaderns@uv.es
<http://quaderns.uv.es>

DEPÓSITO LEGAL:

V-906-2005

ISSN:

1696-1676

DISEÑO E IMPRESIÓN:

Imag Impressions, S.L. Benifaió.

NÚMEROS ANTERIORES:

...nº 6 / Segona època

Mª Fernanda Soriano Galiani.

La reforma del Estado en Argentina y la recuperación de empresas por sus trabajadores.

nº 7 / Segona època

Luis Enrique Nores Torres.

El "genoma" laboral: Orígenes, componentes y evolución del Derecho del Trabajo.

nº 8 / Segona època

Lucila Aragó Carrión.

Ecos del pasado, voces del presente. Aproximación a la memoria social desde una experiencia educativa de la Segunda República, los Institutos para Obreros.

nº 9 / Segona època

María Jesús Felipe Tío.

El sistema de protección social en la Comunidad Valenciana.

nº 10 / Segona època

Petra Araque Catena.

Gestión de mano de obra en la empresa pública: el caso de RENFE.

nº 11 / Segona època

F. Xavier Uceda i Maza

Adolescents en conflicte amb la llei: Víctimes o victimàries? Una aproximació des de la Sociologia i el Treball Social.

nº 12 / Segona època

Enriqueta Balibrea Melero

El deporte como medio de inserción social de los jóvenes de barrios desfavorecidos.

nº 13 / Segona època

Mª Eugenia González Sanjuán

El proceso de la enfermedad desde el enfoque de género.

nº 14 / Segona època

Benno Herzog

Exclusión discursiva. El imaginario social sobre inmigración y drogas.

nº 15 / Segona època

Cristina Benlloch Domenech

Condiciones de vida de las mujeres búlgaras inmigrantes en España: el caso de Enguera.

nº 16 / Segona època

Josep Pérez Soriano

Dones de poble. La sostenibilitat social dels municipis rurals valencians.

nº 17 / Segona època

Ramón Gómez-Ferrer Cayrols

La práctica deportiva del judo: análisis sociológico de su implantación y desarrollo en la sociedad valenciana.

nº 18 / Segona època

Alicia Villar Aguilés

Absències i ubicacions heterogènies en l'estudiantat universitari. Una recerca en la Universitat de València.

nº 19 / Segona època

Vicent Flor i Moreno

El regionalisme anticatalanista i la construcció de la identitat valenciana autònoma.

nº 20 / Segona època

Ángel Belzunegui, Ignasi Brunet et al.

Pobreza en España: jóvenes y mujeres en los espacios sociales de la vulnerabilidad.

nº 21 / Segona època

Fernando Osvaldo Esteban

La migración calificada de latinoamericanos: perspectiva histórica y tendencias actuales.

nº 22 / Segona època

Rodrigo Martínez Novo

Controversias en torno al "bien vivir" de los kichwas canelos: una aproximación conceptual.

nº 23 / Segona època

Fátima Alcoriza Vento

El bienestar del menor acogido en familia extensa. Un estudio de casos sobre la influencia de las visitas de los padres biológicos durante el acogimiento.

Pilar Ferrero Micó

Los Centros de Día de atención a la infancia en la Comunidad Valenciana

nº 24 / Segona època

Sandra Obiol Francés

Teixir certeses. Estratègies de compensació de la incertesa dels treballadors del tèxtil-confecció a les comarques de l'Alcoià, el Comtat i la Vall d'Albaida.

Mar Marín Capilla

Los procesos y vivencias laborales de los trabajadores cedidos en las ETT: pautas de consentimiento y resistencia

RESUMEN

El present estudi pretén caracteritzar sociològicament el consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants en terres valencianes, prenent com a referència les principals eines conceptuals del sociòleg Pierre Bourdieu. La investigació es desenvolupa així a partir de l'aplicació d'una metodologia explícitament qualitativa i la posada en pràctica de la tècnica de l'entrevista semiestructurada.

El perfil sociològic del consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants es caracteritza per un baix nivell d'estudis, certa inestabilitat laboral vinculada sovint amb el món de l'oci nocturn i de la seguretat tant privada com pública, problemes familiars, gust per les discoteques i la platja i freqüents ruptures en les seues relacions de parella, entre d'altres aspectes.

Es conclou que el consum d'anabolitzants transcendeix l'àmbit esportiu i s'aproxima a patrons de consum relacionats amb fins recreatius per la qual cosa cal continuar investigant els patrons de consum recreatiu d'esteroides anabolitzants entre els jòvens fent especial incidència en determinades poblacions vulnerables per tal d'ampliar la informació i els estudis sobre aquestes substàncies, com a pas previ al disseny d'intervencions preventives. El present article reflexiona igualment sobre l'enorme incidència que presenta aquest fenomen en terres valencianes en relació amb el conjunt de l'Estat.

Paraules clau: *esteroides anabolitzants, joves, drogodependències, abús de drogues.*

ABSTRACT

The present study aims to provide a sociological overview of anabolic steroid use in Valencia (Spain) taking the main conceptual tools of the sociologist Pierre Bourdieu as a central reference point. The research was developed by means of qualitative methodology based on a semi-structured interview.

The sociological profile of the recreational anabolic steroid user includes low educational level, some employment instability related with public or private security and nightlife, frequent family problems, frequent splits in romantic relationships, and regular attendance at discotheques and the beach amongst other aspects.

To sum up, in contexts that have been localized as areas of risk, such as gyms, medical practitioners' offices, security companies, and other settings of socialization for the young, such as schools, clubs, sports clubs, universities, and sports and

recreation centers. We concluded that anabolic steroids use has spread beyond the athletic environment, approaching use patterns related to recreational activities and other drugs of abuse and thus it is necessary to further investigate the patterns of recreational steroid use among young Valencians, paying special attention to certain vulnerable populations and occupations, to obtain more information and studies on these substances and to design preventive interventions. Alike, the present article focuses on the enormous incidence of this phenomenon in Valencia in relation with Spain.

Keywords: *anabolic steroids, young people, qualitative methodology, sociology of drug dependency, substance abuse.*

*El present text està basat en la tesi doctoral *El Consum recreatiu d'esteroides anabolitzants: una perspectiva sociològica del mateix autor que va ser defensada el 29 del Gener de 2013 al Palau de Cerveró de la Universitat de València*. Volia expressar el meu agraïment al Servei de Política Lingüística (SPL) per la correcció lingüística i d'estil del present text.*

Aproximació al perfil sociodemogràfic del consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants

Víctor Agulló Calatayud
Dept. Sociologia i Antropologia Social.
Univ. de València

INTRODUCCIÓ

La creixent valoració del propi cos en les societats de consum postindustrials —que es reflecteix en els mitjans de comunicació de masses, que proposen com a model de cos ideal i de masculinitat un cos unflat de músculs— pot estar contribuint al fet que un nombre creixent de joves s'inicie en l'ús d'esteroides anabolitzants amb l'intent de desenvolupar ràpidament massa muscular i una determinada imatge física (Hildebrandt *et al.*, 2011; Courtine, 1995). Lluir un cos fort estaria en la base de la construcció identitària de molts joves en ambients populars (Duret, 2001). La difusió de la utilització dels esteroides anabolitzants va ecllosionar en gran manera en els anys 70 per mitjà del documental *Pumping iron* ('Alçant ferro') protagonitzat per Arnold Schwarzenegger, qui es va proclamar set vegades Mister Olympia i després va ser elegit governador de Califòrnia. Aquesta pel·lícula va obrir en una bona mesura la moda dels cossos de músculs hipertrofiats. En el documental s'evidencia que, com en tot macronegoci, els esteroides anabolitzants van caure prompte en mans de bandes de narcotraficants. Primer va ser la màfia novaïorquesa la que se n'apoderà del control, que retingué fins a 1995, any en què recaurà en el crim organitzat rus (Donati, 2007).

El consum d'aquest tipus de substàncies ha experimentat al llarg de les últimes dècades un considerable creixement i són diversos els estudis que han permès constatar tant l'augment de les quantitats consumides com la varietat de les noves substàncies ingerides. Pel que fa a l'epidemiologia del consum d'esteroides anabolitzants entre els segments de població més jove, diversos estudis elaborats en diferents contextos geogràfics evidencien un consum creixent entre la població adolescent i juvenil, que transcendeix efectivament el seu ús esportiu i se situa

en paràmetres relacionats amb fins recreatius. En l'àmbit estatal manquen estudis dirigits a esbrinar les pautes de consum d'aquestes substàncies amb fins recreatius. Nogensmenys, des del camp científic s'assenyala la necessitat de conèixer aquest recent fenomen, atès que nombroses investigacions han mostrat el potencial addictiu d'aquestes substàncies i les seues repercussions nocives sobre l'esfera psiquiàtrica i orgànica del consumidor.

En l'àmbit valencià s'ha demostrat una correlació entre els consumidors d'esteroides anabolitzants amb determinats factors, com ara el sexe, ja que el fet de ser dona protegeix significativament del consum i en redueix el risc en un 75% ($e^{-1.395} = 0.25$)–, els tripijocs (*trapicheos*) com el mètode més comú d'obtenció d'aquestes substàncies i, tot i que de manera no estadísticament significativa, el fet de disposar de pocs diners per a passar la setmana (<20 €), que disminueix el risc de consum (Agulló *et al.*, 2009).

El perfil sociològic dels consumidors recreatius dels esteroides anabolitzants, que entre ells es denominen «ciclaos» –neologisme creat en terres valencianes per a referir-se als consumidors recreatius d'esteroides anabolitzants, a partir dels cicles de consum a què se sotmeten per raó de la seua obsessió pels músculs–, és un aspecte que roman poc estudiat fins a l'actualitat. Per tant, resulta del tot necessari conèixer no sols els riscos i els efectes indesitjats sobre la salut que pot implicar consumir-ne, aspecte fins al moment profusament estudiat, sinó també els factors tant personals com socials que predisposen a aquestes situacions de consum, les motivacions que hi subjauen, el context social de referència i la pròpia percepció que el consumidor, el seu entorn més pròxim i la societat de la qual forma part tenen davant d'aquest tipus de conductes.

A partir d'ací vam establir els objectius principals de la nostra investigació:

– Proporcionar elements de reflexió teòrica per a la caracterització sociològica del perfil del consumidor que puguen servir de base per al disseny d'estratègies preventives amb caràcter informatiu respecte a la població consumidora.

– Aportar elements explicatius sobre el fet que la prevalença del consum d'esteroides anabolitzants siga molt elevada en terres valencianes i, de manera correlativa, esbrinar quines serien les principals circumstàncies personals i socials que es donen perquè la població consumidora se senta atreta per aquest tipus de substàncies.

– Aportar coneixements més amplis sobre el patró general de consum d'esteroides anabolitzants fora de l'àmbit esportiu professional.

METODOLOGIA

El present estudi aborda el problema del consum d'esteroides anabolitzants des d'una perspectiva socioantropològica i emprant mètodes d'investigació qualitativa. Aquesta elecció metodològica és fruit de la necessitat de produir dades que indaguen al voltant de l'ús dels esteroides entre la població més jove, amb la intenció de comprendre els factors socioculturals que hi ha darrere aquestes pràctiques.

L'aproximació que hi fem forma part d'una tradició metodològica comuna en l'estudi de l'abús de drogues, dirigida a entendre la interpretació dels usuaris sobre l'origen i significat de l'abús de drogues dins del seu entorn sociocultural. Aquesta tradició, que arrela en la fenomenologia, és l'anomenada metodologia qualitativa o etnografia, centrada sempre en la percepció dels usuaris sobre el significat i els contextos d'iniciació i de manteniment dels comportaments de l'abús de drogues. Com considera Ruiz de Olabuénaga (1996), l'anàlisi qualitativa intenta aprofundir en algun aspecte del fet social investigat, centrant-se en l'estudi d'un o de pocs individus o situacions, i resulta especialment útil per a facilitar el coneixement de grups o individus d'accés difícil, com ara els joves consumidors d'anabolitzants.

Es pretén clarificar conceptes, definir o formular el tema de treball de manera més precisa i concreta, per poder plantejar millor futures investigacions. En aquest sentit, contràriament al raonament hipoteticodeductiu segons el qual la investigació es desenvolupa per etapes successives (formulació d'hipòtesis, arreplega de la informació i validació), hem treballat a partir d'una aproximació inductiva, en una dinàmica d'anada i tornada, d'ajustos constants respecte a l'elaboració de categories conceptuals, l'anàlisi i l'acumulació progressiva de dades.

El consum recreatiu d'esteroides anabolitzants pot ser examinat des d'una pluralitat d'enfocaments teòrics i disciplinaris, amb la qual cosa, en funció de la perspectiva que adoptem, els resultats seran diferents. Així, si estudiem el fenomen des d'un punt de vista ètic i jurídic, en aquest cas les drogues poden ser legals o il·legals. Les nostres substàncies d'anàlisi, així com passa amb les benzodiazepines, representen una casuística particular, ja que si bé es poden comprar legalment en les farmàcies per a ús terapèutic, també es poden adquirir en el mercat negre. L'abús de substàncies il·legals està considerat com una conducta delictiva que, a més, desenvolupa l'addicció i que pot comportar mesures punitives penals.

Des del punt de vista mèdic i sanitari, els esteroides anabolitzants i els seus consumidors són els subjectes sobre els quals recaurà l'interès. Així, les substàncies que prenen i els seus efectes sobre la salut constitueixen el corpus dels seus estudis i tractaments. Estaríem parlant de les conseqüències que el consum d'aquestes substàncies ocasiona en l'organisme i les teràpies que s'han de seguir.

Si la perspectiva en què ens situem és la psicològica, els consumidors d'esteroides anabolitzants són persones amb baixa autoestima, que tendeixen a patir problemes depressius, episodis d'agressivitat o trastorns de la imatge corporal com el complex d'Adonis (*vigorexia* en castellà, *bigorexia* en anglès), per la qual cosa en aquests casos intervenen experts en el coneixement del comportament humà.

Des d'una perspectiva sociocultural, els esteroides anabolitzants adquireixen sentit i importància per la manera en què una societat en defineix l'ús i els consumidors. L'esmentat model manté que són les condicions socioeconòmiques i ambientals les que afavoreixen l'aparició d'una cultura de la droga on el context s'estableix com a factor etiològic determinant, més enllà dels efectes de la droga i de les característiques del mateix individu (Gómez Moya, 2003).

Si, d'altra banda, ens situem en un vessant biopsicosocial, l'estudi sobre el consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants no centra l'atenció de manera particular en cap dels elements presents en les drogodependències, sinó que està dirigit a la comprensió i l'anàlisi de les interpretacions que tenen lloc entre l'individu, el context i la substància (Valderrama, J.C. i Gómez Moya, J. 2002).

Partint d'aquests antecedents, el fet que la conducta del jove que recorre a aquest tipus de drogues siga interpretat per l'opinió pública com una transgressió de les normes, ho situa en el marc de la desviació social, i adquireix així una dimensió que sobrepasa l'àmbit individual. Per tant, acostar-nos al problema des d'un angle sociològic és un dels punts de partida de la present investigació, atès que la dimensió social que implica el consum recreatiu d'esteroides anabolitzants forma part del nucli central de la problemàtica social implicada. Es tracta, doncs, d'acostar-nos a la caracterització social i identitària d'aquests joves des de les diverses aportacions del constructivisme estructuralista seguint en bona part les aportacions i les categories conceptuals del sociòleg i filòsof francès Pierre Bourdieu.

D'altra banda, els autors que segueixen la tradició de G.H. Mead destaquen que el jo és un producte social i que la manera en què actuem i ens veiem com a individus és en part conseqüència de la forma en què altres persones actuen respecte a nosaltres. Ortega y Gasset ja va afirmar al principi del segle XX que jo sóc jo i les meues circumstàncies.

Si partim d'un enfocament de la patologia social (Lombroso, 1876), si una persona es desvia, la culpa és d'aquesta persona. Es rebutja, per tant, la idea que les desviacions socials poden ser el producte de la desigualtat. Un enfocament d'aquest tipus seria connivent amb una visió positivista de les ciències socials, perquè oblida quelcom tan essencial com és la crítica social i, per tant, el consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants seria un viciós.

L'escola de Chicago, preocupada per l'estudi de la marginació, ofereix un clar referent per a justificar el concepte de malaltia que desculpabilitza l'individu. El terme *anomia* (Durkheim, 1897; Merton i Nisbet, 1976) serveix per a explicar la desviació social de determinats segments de la població, per la qual cosa el problema del consum d'esteroides anabolitzants tindria a veure amb unes metes culturals imposades per la societat. D'ací sorgeix la consideració de malaltia social, ja que la causa d'aquesta podria residir en una inapropiada socialització.

Quant a la metodologia utilitzada, hem d'assenyalar que a través d'una anàlisi quantitativa s'hauria pogut aconseguir una panoràmica descriptiva del consumidor recreatiu, però l'interès màxim del nostre treball consisteix a indagar des de la pròpia vivència dels subjectes i actors interessats en el fenomen.

Al remat, l'objecte d'aquesta investigació requereix un plantejament metodològic que continga dades qualitatives, que aporten els coneixements d'un fenomen poc estudiat des del costat dels qui l'experimenten. No obstant això, aquesta perspectiva no estaria completa si no partírem de l'anàlisi quantitativa reportada en diversos estudis epidemiològics que ens informa sobre l'estat de la situació en l'escenari de l'estructura social actual, a més de la contrastació de la incidència de determinades variables socials en els consums. Les dades quantitatives ens donen compte de la dimensió estructural de l'anàlisi de la realitat social.

Les decisions definitives sobre l'elecció dels subjectes, les tècniques a emprar i els instruments d'aplicació en el treball de camp no han sigut tasques fàcils de decidir. Les característiques dels subjectes de l'estudi, amb una tendència molt elevada a l'ocultisme, van requerir el descobriment previ dels qui realment podien considerar-se com a informants clau i alhora representatius del col·lectiu. A partir d'ací vam estudiar quina seria la millor forma d'aconseguir la seua col·laboració i la majoria de vegades vam haver de recórrer a les xarxes personals o a contactes a qui ens van remetre els mateixos entrevistats.

Per aconseguir el major rigor científic en l'aplicació de la metodologia, es va realitzar un estudi pilot que va ser com l'antesala de la present tesi en el treball d'investigació. Amb aquest fi es van dur a terme una sèrie d'entrevistes a professionals de la medicina, antropòlegs, psicòlegs, farmacèutics i professors que d'alguna manera ens il·lustraren sobre aspectes que escapen als estudis sociològics a l'ús.

L'entrevista semiestructurada que es va aplicar als usuaris d'aquestes substàncies buscava conèixer en profunditat el seu perfil sociològic i ideològic. Els relats de les seues vivències amb els esteroides anabolitzants articulen la realitat d'una vida personal dins d'un context determinat i expliquen molts dels problemes

manifestats. L'anàlisi qualitativa de les entrevistes realitzades ens ha permès elaborar el marc en què es desenvolupen les seues vides i l'empatia que estableixen entre els membres del mateix grup. L'objecte del nostre estudi ha tractat igualment d'obrir un debat sobre unes substàncies que cada dia gaudeixen de més acceptació en una important franja d'edat, que, a més, coincideix amb el moment en què es modela definitivament la personalitat.

Mitjançant l'apartat de reflexions s'ha pretès aclarir i fer visible la situació del consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants, així com cridar l'atenció sobre aquesta problemàtica. Les conclusions a què hem arribat podrien ser el punt de partida per a sensibilitzar i conscienciar les institucions sobre un problema en gran manera ocult i que necessita ser abordat més prompte que tard.

Al capdavant, la nostra mostra global va quedar conformada per 16 persones. L'edat mitjana de la mostra global se situa al voltant dels 33 anys, amb una edat mínima de 20 i una màxima de 45 anys. El treball de camp es va efectuar entre els mesos de març i juliol de 2012 a la ciutat de València i diverses localitats del seu *hinterland*. Les entrevistes es van desenvolupar sempre en la llengua materna de l'entrevistat: castellà o valencià. Totes les entrevistes van ser enregistrades digitalment per codificar-les i analitzar-les temàticament d'acord amb els plantejaments analítics inductius explicitats adés.

APROXIMACIÓ AL PERFIL SOCIODEMOGRÀFIC DEL CONSUMIDOR RECREATIU D'ESTEROIDES ANABOLITZANTS

A continuació ens endinsem en una aproximació a l'anàlisi del perfil sociodemogràfic del consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants. D'acord amb Bourdieu (1988), una fracció de classe es defineix no sols per la seua posició en les relacions de producció, tal com la professió, els ingressos o el nivell d'instrucció, sinó també per un cert quocient sexual (*sex ratio*), una distribució determinada en l'espai geogràfic i un conjunt de característiques auxiliars que poden funcionar com a principis de selecció. En aquest sentit, a continuació s'analitzen alguns possibles indicadors socials i demogràfics del consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants.

Edat

L'edat mitjana dels consumidors d'esteroides anabolitzants se situa en els 33 anys i mig. Hem d'assenyalar que ens va resultar molt complicat entrevistar consu-

midors les edats dels quals es concentraren entre els 18 i els 25 anys, atesa la forta objecció de membres d'aquest segment d'edat a participar en l'estudi. No obstant això, el fet de disposar d'un ampli ventall d'edats ens ha permès dur a terme una anàlisi diacrònica del consum d'esteroides en terres valencianes en les darreres dues dècades.

Sexe

Per sexe es confirma que els esteroides anabolitzants són una droga eminentment masculina, en coincidència amb els principals estereotips socials que vinculen el cos ideal en les societats contemporànies actuals amb la primor per a les dones i un físic musculat per als homes (Hausenblas i Fallon, 2001). En aqueix sentit, un estudi desenvolupat recentment a Noruega entre esportistes va palesar que, mentre que els homes eren més proclius de manera estadísticament significativa al recurs a substàncies per a augmentar la força i la resistència, o a emprar mitjans que incrementaren la potència sexual, les dones, per la seua banda, eren més proclius a la liposucció, a recórrer a la cirurgia plàstica facial o per a combatre l'obesitat, així com els implants de silicona (Breivik, Hanstad i Loland, 2009). Amb tot, no es pot afirmar que el consum d'esteroides anabolitzants siga exclusivament masculí, ja que n'hi ha algun consum entre dones, en especial culturistes, practicants d'halterofília o esportistes d'alt nivell.

Las chicas que se pinchan compiten en culturismo. Yo no he visto chicas que se pincharan y que no hicieran culturismo. No, porque piensa que, en general, las chicas no quieren ese tipo de cuerpo (E.12).

La verdad, mm, no he oído ningún caso aún de que alguna tía se haya ciclado, pero, mm, eh, que no te extraña, tampoco, porque ten en cuenta una cosa: hay algunas tías también, aunque sean pocas, que le gusta el culturismo. Entonces, eh, las que vayan a ir a Miss Universo de eso, bueno, el campeonato que hacen de femenino como Mister Universo, ten en cuenta que allí... Hombre, yo no sé, porque, a lo mejor habrán tías que simplemente sean de trabajo, y ya está, pero es que claro ahí ya no, ahí ya no estoy tan metío, la verdad (E.13).

Nivell d'estudis

Quant al nivell formatiu dels entrevistats, la majoria ha finalitzat els estudis obligatoris, EGB (ensenyament general bàsic) o el sistema que el substitueix, ESO (ensenyament secundari obligatori). Només destaca, d'una banda, un subjecte mostrat sense estudis i, d'una altra, la presència de cinc subjectes que s'han format per exercir el seu treball posterior, és a dir, que han fet algun curs o s'han preparat per obtenir alguna acreditació vinculada amb el món del fisioculturisme, el *fitness* o l'entrenament al gimnàs. A més, hem trobat un entrevistat que manifesta la

voluntat de continuar la formació acadèmica. L'excepcionalitat d'aquesta inclinació es correspon amb el desig que demostren de disposar de diners propis, el fet que es veuen, en general, incapacitats per a l'estudi i la descreença que un nivell formatiu més elevat els pugui facilitar una millor posició laboral (Agulló *et al.*, 2012). Aquesta situació ha estat estudiada per Pierre Bourdieu (1988) quan afirma que algú que no aconsegueix acabar el batxillerat es queda a la cuneta. En un moment donat ja no hi ha orientació que valga i, a més a més, les feines que es troben no són feines a les quals se'ls veja una utilitat.

En aquest sentit, només un entrevistat disposa d'estudis universitaris, en concret dues diplomatures: Infermeria i Nutrició i Dietètica. Igualment, sis persones han completat la formació professional, tot i que sols dues treballen en un àmbit relacionat amb els seus estudis. Aquests resultats són coherents amb la bibliografia acadèmica internacional, atès que diversos estudis ja han demostrat que el recurs als esteroides anabolitzants és més prevalent entre els homes amb un baix nivell d'estudis o sense cap tipus d'estudis (Pedersen i Benjaminsen, 2007).

En les darreres dècades el País Valencià ha tingut, segons el geògraf Josep Vicent Boira (2012), una excessiva dependència del sector de la construcció dins del seu model econòmic. Això, acompanyat d'una forta especulació, una baixa productivitat i un nivell educatiu amb un 36,9% de fracàs escolar (revista *Magisterio*, 2009) va afavorir una ocupació sense formació que afecta encara més –vora 10 punts percentuals– els xics que no les xiques. Aquests podrien ser alguns dels factors que ajudarien a interpretar els consums d'esteroides anabolitzants entre els joves valencians sense estudis universitaris.

Bien, yo es que tampoco he sido muy estudioso [riu]. Dejé los estudios con dieciocho y me puse a trabajar (E.1).

Jo tinc el graduat i el grau mitjà de FP i bé, però, bueno, apurant, me costava, me costava prou estudiar (E.4).

La mayoría de gente que yo conozco no tiene estudios superiores. En la facultad no suelo ver gente como yo de grande, nunca (E.12).

Nivell d'estudis? Puff, ninguno!! (E.23).

La mayoría de los ciclos están poco cultivos... a nivel intelectual, vamos... (E.8).

A grans trets, el perfil del consumidor d'esteroides anabolitzants es caracteritza pel seu baix nivell formatiu, la inserció inestable en el mercat laboral amb falta de seguretat a llarg termini –fet agreujat per l'actual conjuntura– i *a priori* bona disponibilitat econòmica.

Estat civil

L'estat civil es distribueix de la següent manera: 6 subjectes són solters, 5 són casats, 2 tenen parella i 3 són divorciats. Per edats, els casats i els divorciats tenen una mitjana d'edat de 37 anys i mig, mentre que la dels solters se situa en els 30 anys i la dels fadrins, en 27 anys i mig.

Residència

La major part de les persones que formen part de la mostra viu a soles, fins i tot en el cas d'un subjecte que té parella: aquesta viu a l'estranger. Vora un terç no disposa d'habitatge propi i resideix en la unitat familiar, mentre que un altre terç viu en parella. Pel que fa a la disponibilitat econòmica manifestada, la majoria no tenen greus problemes econòmics, tot i que molts assenyalen que des del 2008 es fan sentir de manera notable els efectes de la crisi econòmica.

Professió

Es pot associar una àmplia diversitat de professions amb el consum d'esteroides anabolitzants. Les més freqüents són les vinculades amb el món de l'oci nocturn i de la seguretat, tant privada com pública. Els porters de discoteca, també coneguts com a goril·les, *bouncers* o *mazas*, representen la professió on es reporten amb consums més elevats. Els vigilants de seguretat privada no n'estarien molt allunyats, mentre que entre professions com ara policies, guàrdies civils, bombers o militars es detecten creixents consums. En aquesta llista cal no oblidar molts monitors de gimnàs que són consumidors habituals, alguns dels quals són també entrenadors de culturisme. Un capítol a part el formen els esportistes d'elit que recorren a pràctiques dopants. D'altra banda, entre *gogós*, *strippers*, models masculins i actors de la indústria pornogràfica també se'n detecten prevalences, tot i que són usuaris més discontinus, que no busquen tant augmentar de volum sinó més definició corporal, i els seus consums varien molt en funció de l'època de l'any, entre les quals l'estiu és el moment àlgid.

Sobre todo strippers, gogós, vigilantes de seguridad, porteros de discoteca el 90%, policías, bomberos, militares... Esas serían las principales. No conozco ningún médico ciclaio, aunque se puede dar el caso. Sí conozco varios actores porno que se ciclan... Todo lo que tenga que ver con el mundo de exhibir el cuerpo... Bueno, aquí también entrarían los monitores de gimnasio (E.12).

[¿Hay algún tipo de profesión o profesiones en las que los consumidores de esteroides anabolizantes suelen trabajar?] *Sí, muchos como vigilantes de seguridad, en discotecas, para eventos, de personal trainer, y cosas así... (E.3).*

Respecte a la mostra que no treballa en les professions abans esmentades, hom

pot assenyalar que, en molts casos, es dona una insatisfacció de la majoria dels entrevistats amb la professió que exerceixen, tret d'aquells que tenen un negoci propi, sovint la gerència d'un gimnàs (tres casos). En general, parlem de feines de baixa qualificació. En cap no es necessiten estudis universitaris. Tot i això, no hi ha, tampoc, una motivació inicial clara per a una feina determinada (que pugui haver sigut frustrada), sinó que els criteris bàsics per a l'elecció professional són la disponibilitat de temps lliure i la remuneració econòmica. En relació amb l'àmbit professional, observem que la mostra es distribueix entre: treballadors del sector dels gimnasos (8 persones), aturats (4 persones), sector industrial (2), serveis (1) i sector agrari (1). De les quatre persones que estan a l'atur, dues es troben estudiant oposicions per a bomber o policia, respectivament, mentre que les altres dues tenen un treball estacional a l'estiu com a cambrer i socorrista. Cal assenyalar també el caràcter eventual de les persones que treballen als gimnasos.

Estic treballant de manteniment, porte quatre anys i anteriorment estigui treballant primer de cerrager, portes automàtiques i persianes i coses aixina i d'ahí ja me passí a atra empresa, de maquinària industrial, que ja comencí a fer treballs de muntatge: tocava electricitat. En tots els treballs he estat content i amb bona disponibilitat econòmica. No ha tingut mai problemes ni d'horari ni de, si me feia falta algo, pues salarialment com de dies de festa com de qualsevol cosa que demanava m'ho han donat, on estava i on estic (E.4).

Faena, no n'hi ha ninguna bona però, bé [riu]. Abans treballava de llumener, montant, eh, instal·lacions de cases (E. 19).

Treballa de policia local. També he treballat de monitor, de camarero, porter en un pub (E.21).

Treballa collint taronja, recol·lector de cítrics (E.23).

La professió més repetida per la mostra en el passat és la de vigilant de seguretat. Normalment s'addueix la necessitat de tenir un cos imponent i intimidador per a poder treballar en aquesta professió, fet que moltes vegades s'empra per a justificar-ne el consum. Les discoteques han sigut la destinació més comuna. És significatiu que molts hagen exercit en el passat aquesta professió, tot i que, una vegada superen la trentena o els trenta-cinc anys, solen deixar de treballar en aquest ambient. Al factor edat se sumen sovint les responsabilitats laborals, així com la crisi que pateix el sector, amb nombrosos tancaments de sales, fet que està contribuint potser a fer que ja no siguin tants els que es dediquen a aquesta professió.

Empecé a trabajar en una discoteca y como mi aspecto era, pesaba sesenta y dos kilos, pesaba poquito, entonces claro, siempre si quieres tener presencia, pues, claro,

importaba. La verdad es que me quitó muchos conflictos. Yo, que soy una persona bastante poco conflictiva, no me gustan para nada... Yo necesitaba dinero, me venía bien y no me gusta el trabajo de camarero. Y ahí empezó y me enganché, me gustó y ahora me dedico, vivo de esto (E.6).

He treballat en la seguritat vora huit anys. Al anar al gimnàs, volia sentir-me bé i donar una imatge cara la faena que tenia (E.24).

Mi objetivo era coger tamaño, estar más grande, una parte más de mi trabajo. Entonces siempre por tema laboral, un tema de tener mayor presencia y luego ya lo hice mi afición y mi profesión (E.6).

Curraba de vigilante ciclado, hinchado, anabolizado... ¿Qué pasa? Que muchas veces, al salir de trabajar, pues la cagaba, me iba por ahí de fiesta, y como las drogas están a la orden del día... hasta hoy sigo con consumos de cocaína y de esteroides, pero siempre una cosa u otra, ya no los mezclo (E.25).

Una persona que, com te diria jo, que vaja a dedicar-se professionalment [a la seguretat privada] té que anar a morir a això (E.24).

A més a més, una quarta part de la mostra es troba ara a l'atur, coincidint amb la difícil situació que travessa l'economia valenciana. El fet que la taxa d'atur al País Valencià se situe al capdavant de la mitjana espanyola, amb un 27,1% (segons l'Enquesta de Població Activa del segon trimestre de 2012) –mentre que el 2008 amb prou feines sobrepassava el 12%, la qual cosa ha suposat la destrucció de més de 300.000 llocs de treball en tres anys– explicaria aquesta situació.

Oci i temps lliure

La majoria dels entrevistats ocupen la majoria del seu temps lliure assistint al gimnàs. Els que tenen parella i fills també intenten passar part del seu temps amb la família. D'altra banda, entre les activitats de lleure, la majoria es decanten per les esportives, que sovint són percebudes com una font d'evasió i per a fer front a l'estrès diari. Cal assenyalar que molts consumidors han reduït bona part de les seues activitats socials o recreatives per poder assistir regularment al gimnàs. Aquest fet es pot extrapolar també a amistats, viatges o vacances, als quals es renuncia perquè no són compatibles amb l'estil de vida que requereix una assistència diària al gimnàs i una alimentació estricta. Cal, així mateix, considerar el temps que es destina bé navegant per Internet bé amb desplaçaments de vegades llunyans per a cercar el mitjà d'obtenir les substàncies. A l'estiu, cap d'ells no falta a les platges.

A mí, siempre he sido que me ha gustado todo: la caza, la pesca, o sea, me gusta jugar a fútbol, juego en un equipo de fútbol, tenis, frontón, pádel ahora. He sido siempre

muy... de todo. Para mí el deporte es una cosa donde tiro la mala hostia, ¿sabes?, y es una cosa que me viene muy bien para descargar, ¿sabes? (E.1).

Antes, con los amigos, el poco tiempo que tenía me iba con los amigos a jugar al frontón o a jugar a fútbol o lo que surgiese; con la familia, a hacer una comida los domingos; cuando tenía amigas o novias, pues un poquito de tiempo con ellas también y hoy en día pues el poco tiempo lo paso con mi mujer y la familia (E.2).

Jo, en l'esport, a mi és que m'agrada molt fer esport, però, bueno, un poquet de tot. Ara, per exemple, en estiu, m'agrada anar-me'n a la platja (E.4).

Família i moto (E.24).

Ara estic eixint prou de festa, el fin de semana me'n vaig a la discoteca, a Xàtiva, m'agrada, que és prou coneguda i tal. M'agrada eixir de festa a estes altures (E.23).

Solemos salir de discoteca, suele ser discoteca y si no nos apetece gastarnos dinero, pues vamos a un pub. Depende de la hora que queramos irnos a casa (E.8).

De totes maneres, a la major part els agrada un estil de vida que hom podria definir com a hedonista i que sintetitza molt bé la citació que mostrem a continuació.

Playica, ir a tomar el sol y musiquita (E.11).

Un aspecte destacat per a evitar el consum és que el mateix grup d'iguals no siga consumidor. La importància de la pressió del grup d'iguals com a factor desencadenant de l'abús del esteroides anabolitzants ha estat emfasitzat per molts investigadors (Tanner, Miller i Alongi, 1995; Lovstakken, Peterson i Homer, 1999).

Es importante no dejarte influenciarte por los demás, porque si te relacionas con mucha gente que se pincha, tienes muchas posibilidades de acabar pinchándote. Piensas: «Oye, tengo que..., yo quiero estar como ellos». Entonces quieres estar más grande, como ellos o más grande que ellos, ¿no? Entonces tú, si eres una persona influenciable, pues... (E.12).

Me apunté al gimnasio con un amigo. Él era, pues, muy grande, muy robusto. Como además trabajaba en la obra, y iba al gimnasio ese, ese que era súper barato y demás. Y me acuerdo un tiempo fastidiado por ponerme más peso del que tocaba y demás. Él, por ejemplo, él tuvo una época que tomaba batidos, eh, de ciclo nada, pero es que él te estoy hablando de un tío de que... ya por constitución era un animal, y entonces nos apuntamos los dos (E.5).

Relacions familiars

Pel que fa a les relacions amb l'àmbit familiar primari, la valoració general és dispar. Una part significativa de la mostra afirma que són bones o normals, tot i

que s'hi destaca l'existència constant de períodes d'alts i baixos, que solen coincidir amb les eixides nocturnes en èpoques anteriors (al procés de recollida de dades). Tanmateix, moltes relacions familiars no són percebudes com a bones, en especial amb el pare. Crida l'atenció que bé per causa de divorci o separació entre els pares o bé per defunció, una gran part de la nostra mostra no ha comptat amb una figura masculina durant bona part del seu procés de socialització primària en la unitat familiar. D'altra banda, un estudi desenvolupat a Suècia per Skårberg i Engström (2007) va reportar que els consumidors d'esteroides anabolitzants en tractament es caracteritzaven per haver passat per una infància problemàtica, amb unes males relacions familiars, juntament amb dificultats d'aprenentatge, avorriments i manca de concentració en els estudis.

Els meus pares estan separats, però tinc bona relació. No hi ha... me porte un poquet millor en ma mare pel tema que ha viscut en ella i tot això (E4).

Sí, siempre me he entendido mucho más con mi madre que con mi padre (E.2).

Padre, no tengo; madre, tengo, pero no me llevo bien con ella (E.15).

La relación con los padres, mal, muy mal. Mi padre bebe alcohol. (E.25).

En algun cas s'assenyala també l'important suport de la família o les persones significatives en casos d'abús a la substància.

Gracias a los apoyos de mi familia en algunos momentos he dejado de tomar esteroides anabolizantes. La madre de mi hija me decía que no tomase; mi madre, que no tome. (E.25).

Es pot destacar l'estreta relació que estableixen una bona part dels entrevistats amb pares separats entre la separació dels pares i la pròpia falta de control. En aquest sentit, la confiança sol atorgar-se a les mares, molt per sobre de la que s'atorga en la relació amb els pares. Un cop l'individu disposa de residència pròpia, potser milloraran les relacions amb la família, tal vegada pel menor control que aquella pot exercir sobre ell. És prou habitual que molts progenitors no veguen amb bons ulls l'assistència al gimnàs o la pràctica del culturisme dels seus fills i per això una bona part de la mostra va haver de fer front a diversos tipus d'entrebancs per poder assistir regularment al gimnàs.

Mis padres no sabían nada. Es una cosa que yo creo que normalmente los padres no saben ná (E.1).

Al principi, mon pare no diu molt, però ma mare al principi no estava molt d'acuerdo (E.4).

Mon pare se plena d'orgull que el meu germà jugue al futbol [...]. Quan hi ha una

carrera, curteta, del meu atre germà, en bicicleta van a vore-lo. A mi no han vingut a vore'm mai, no. A mi no han vingut a vore'm mai ni a entrenar ni res, evidentment. I és un deport [el culturisme] que a mi, al principi, pa incluír-lo en casa, en va costar moltíssim. I jo crec que ara la paraula és: el toleren (E.14).

Esto es todo una rueda y siempre viene el mismo problema: la información. Y luego vienen los padres... «Ay, es que mi hijo se ha tomado... Y eso, he visto en la tele que eso es malo». Y a lo mejor la madre te casca al día tres Diazepanes, ¿sabes?, ¡y quítale los Diazepanes a la madre! (E.6).

La nit i les discoteques

El consum d'esteroides anabolitzants i les discoteques van alhora. De fet, la difusió massiva dels esteroides anabolitzants coincideix amb els últims anys de la *ruta del bakalao* quan aquesta ja feia molts anys que havia perdut una bona part del seu caràcter contracultural, avantguardista i alliberador. En recintes ubicats al llarg de la carretera que uneix València amb Cullera en discoteques com Barraca, Chocolate, Puzzle, Spook Factory, Heaven o The Face es concentraren milers de joves de les classes mitjana i baixa, amants de la nit i de les drogues. Per primera vegada, drogues recreatives, discoteca i música de ball estaven íntimament lligades. A partir del 1993, una vegada passada l'eufòria dels Jocs Olímpics de Barcelona i encetant un període de recessió econòmica, coincidint amb el declivi, la mercantilització i la criminalització de la *ruta del bakalao* per part de les autoritats polítiques i els mitjans de comunicació, es produí un canvi estètic i actitudinal en els seus adeptes (Oleaque, 2004). La música va accelerar el seu ritme i es va deteriorar; les estètiques es van homogeneïtzar i industrialitzar; els seus seguidors es van massificar i es va instaurar un clima més violent a les discoteques. Fou en aquest moment quan varen aparèixer els primers joves amb aspecte d'haver consumit esteroides anabolitzants. En paraules d'Oleaque (2004), «en la última etapa colles de *pseudoskins* intentaren controlar la droga en les discoteques més terminals i en els bars que feien de fora d'hores. Alguns d'ells, increïblement, acabaren treballant en el servei de seguretat de determinades sales, amb tot el que això comportava: que foren precisament els més violents i descontrolats, amb pinta de “matons” feixistes, els que havien de mantindre el control».

¿El nacimiento de los ciclaos en Valencia? Yo creo que eso tiene mucho que ver con la ruta del bakalao. En los últimos años de todo aquello, cuando degeneró... aquello comenzó a poblarse de gorilas a las puertas de las discotecas y quizás también algunos de estos rapaos con sus cazadoras Alpha y la banderita de España... Sí, creo que aquellos fueron los primeros (E.12).

En el present, els consumidors d'esteroides anabolitzants freqüenten les discoteques amb assiduïtat. L'estètica corporal, la vestimenta i l'estil musical estan sovint

marcats pel tipus de discoteca que més els agrada. La discoteca es tracta del lloc per excel·lència on més a gust es troben, juntament amb les platges.

De fiesta suelo salir los sábados. Antes salía los viernes y ahora salgo los sábados solos, pero ná: salgo de fiesta y vuelvo a las siete de la mañana y basta ya. Voy de discoteca, a Tropicana, por aquí cerca (E.15).

En todo este tiempo yo no he parao de salir de fiesta (E.11).

M'agrada molt eixir de festa, pues als pubs, les festes del poble (E.21).

En la mesura en què es fan grans, alguns consumidors canvien la seua percepció vital i les vivències gradualment. Amb responsabilitats familiars o laborals, l'assistència a les discoteques desapareix sovint o es veu molt reduïda.

Vaig anar de discoteca hasta que vaig trobar nòvia. Después, ja me cuide molt, no isc i també ja no prove una gota d'alcohol i tampoco fume (E.19).

València: la Meca del consum

Arribats a aquest punt, s'analitzen una sèrie d'aspectes culturals, geogràfics, històrics i identitaris amb la intenció d'explicar el consum d'esteroides anabolitzants al País Valencià. El cos existeix en la totalitat dels seus components gràcies a l'efecte conjugat de l'educació rebuda i les identificacions que porten les persones a assimilar els comportaments del seu medi ambient (Le Breton, 1992). Aspectes com el clima, la platja, la llengua i el sentiment identitari formen part d'aquest epígraf.

La ciutat de València, amb vora 800.000 habitants, és la tercera més gran de l'Estat espanyol i capital de la Comunitat Valenciana. Assentada en una plana fluvial, irrigada pels rius Túria i Xúquer, ha sigut històricament una cruïlla de camins i civilitzacions des de la seua fundació. Un seguit de particularitats tant físiques com humanes han afavorit l'eclosió d'una determina forma de viure en la qual la importància del cos és enorme. En aquest sentit, hi ha una percepció en tots els entrevistats que la ciutat de València i, per extensió, el País Valencià constitueixen la Meca del consum dels esteroides anabolitzants. Una concepció que ràpidament s'ha estès per les xarxes socials, com reflecteix un famós grup de Facebook denominat *No todos los valencianos estamos ciclaos, moraos de rayos y cejas de travelo*, que disposa de de 9.100 seguidors pel setembre de 2012.

Aquí, digamos que aquí, en la Comunidad Valenciana, y puede a lo mejor que en Barcelona, en Madrid, pero, desde luego, aquí, en la Comunidad Valenciana, está la gente que quiere aparentar ser más fuerte y sentirse bien, porque es lo que marca, porque es lo que está de moda también, o sea, el ir a la playa y estar fuerte. La gente te ve, los chavalines te ven, y viene un chavalín: «¡Y qué fuerte que estás!» . Y las chicas: «¡Joder! qué bien te veo» y ... sí, y sí (E.9).

Vienen amigos míos de fuera, vale, a verme y salgo con ellos una noche a dar una vuelta o algo y «Madre mía, cuanto pretaito [ciclao] hay aquí», ¿sabes? Ahora la moda se está corriendo más por Andalucía, por ejemplo. Yo antes no lo veía y ahora está habiendo mucho [...]. Los ciclaos... yo creo que están todos aquí en Valencia, la moda de ciclarse de los anabolizantes [...]. Cuando tú vas a Baleares, Formentera y esos sitios tienen a Valencia muy mal vista por el tema de los anabolizantes y demás... (E.16).

Entre els no-consumidors d'esteroides anabolitzants, aquesta idea es veu reafirmada i s'associa, a més, amb temes com ara la manca d'educació, la superficialitat, l'acceptació social i el creixent consumisme. Tot això enmig d'una crisi política i econòmica.

Aquí, en Valencia, está aceptado socialmente y pasa más desapercibido. En otras ciudades españolas tener un cuerpo así no es común. Pienso que tiene que ver con la educación y la aceptación que tiene la gente de eso. En Barcelona quizás se vea un ambiente más deportivo en los gimnasios (E.12).

El problema en Valencia es, simplemente, yo creo que lo que falta es educación... Es educación, pero vamos, educación porque lo mismo te digo en drogas, no sé, pero, por ejemplo, en Valencia, se consumen muchas más drogas que en otras comunidades, que en otras ciudades. Entonces es que viene derivado de ahí... Aparte que somos superconsumistas de cara a la galería de apariencias, en Valencia, una barbaridad. Porque, por ejemplo, mira tú la que está cayendo, la de paraos, toda la..., todo lo que hay. Pero tú sales por aquí, en Valencia y en Valencia, y parece que no pasa nada y las terrazas llenas y el ritmo de vida. La gente no puede trabajar y no se priva de muchas cosas y, por ejemplo, una falta de conciencia de lo que está pasando: no se dan cuenta. Y en otros sitios, aunque la dinámica sea más o menos la misma, se nota un poquito más de concienciación. (E.5).

El clima

El filòsof francès del segle XVIII Charles Louis de Secondat, senyor de la Brède i baró de Montesquieu, en la seua obra *L'esprit des lois* (1748),¹ en el capítol «La théorie des climats» assenyala: «Le climat agit sur le tempérament des hommes. Cette idée remonte à l'antiquité et apparaît déjà chez Boileau. Les climats font souvent les divers humeurs».² De la influència del clima sobre el temperament dels pobles conclou palesant la seua incidència sobre les lleis: «s'il est vrai que le caractère de l'esprit et les passions du cœur soient extrêmement différents dans les divers climats, les lois doivent être relatives à la différence de ces passions, et à la différen-

1 *L'esprit des lois*. Gallimard, París, 1970 p. 191-196.

2 "El clima incideix sobre el temperament dels homes. Aquesta idea es remunta a l'antiguitat i ja apareix en l'obra de Boileau. Els climes donen forma sovint als diversos humors". Nota: Traducció de l'autor de la tesi.

ce de ces caractères». ³ En altres paraules, aquest precursor de la sociologia actual estableix ja unes clares relacions entre la redacció de les lleis i els països sobre els quals s'han d'aplicar, vist que les diferències climàtiques incideixen sobre els costums, les creences i els modes de vida. En aquest sentit, el clima mediterrani de la Comunitat Valenciana, en especial a la zona costanera, amb més de tres-cents dies de sol a l'any i una temperatura mitjana de 18°, afavoreix les condicions ideals per a desenvolupar un gran nombre d'activitats a l'aire lliure. Aquest fet ens diferencia del que s'esdevé a l'Espanya interior, on el clima és molt més continental. És per això que el País Valencià reuneix les condicions climàtiques perfectes per a lluir el cos.

Al ser una zona que hace mucho calor te da, pues te da para enseñar un poco más de tu cuerpo, claro. Las chicas, las minifaldas, las camisetas de tirante; los chicos, las camisetas de tirantes también, quieras que no, ir bronceaditos, morenos, guapos, sus cremitas, porque todo el mundo en la costa son muy, muy de culto al cuerpo y bastante egocéntricos y les gusta gustar mucho (E.2).

Bueno, como estamos en una zona costera, siempre, quieras que no, tiende más a llevarse el nivel del físico a los extremos. Esto en las zonas del interior no suele pasar tanto porque la gente no va tan destapada (E.2).

Depende también de las zonas: si te vas a Castilla-León o Castilla-La Mancha, te podría decir que sería todo lo contrario, que a lo mejor utilizan un veinte por cien o un diez por cien, pero las zonas costeras o en Estados Unidos se utiliza muchísimo. Todo por lo mismo, por la costa, ¿no? Un descapotable es más normal en la costa que no en el interior (E.2).

La platja

La concentració de la població valenciana és un fenomen bàsicament costaner, especialment al nord i al centre del territori, cosa que afavoreix que les comarques costaneres concentren, des de fa més d'una dècada, vora el 80% de tota la població valenciana, quan només representen el 34% del territori (Castelló i Martínez, 2002). Aquesta concentració urbana de la població de la Comunitat Valenciana a la franja costanera, afavoreix que, així que arriba el bon temps, la platja es convertisca en un lloc de trobada per a milers de valencians. Un indret excel·lent per a mirar i per a ser vist, per a mostrar el cos, prendre el sol, passejar, fer esport, anar amb la família. En definitiva, la platja, en especial durant els mesos d'estiu, es converteix en un immens plató on el cos és el personatge principal. Cal destacar igualment que el desmesurat desenvolupament urbanístic de la zona costanera els darrers 30

³ "Si és cert que el caràcter de l'esperit i les passions del cor són extremadament diferents en els diversos climes, les lleis han de reflectir les diferències d'aquestes passions i considerar la diferència d'aquests caràcters". Nota: Traducció de l'autor de la tesi.

anys ha reforçat encara més la platja com a espai públic on es manifesten els cossos dels consumidors d'esteroides anabolitzants.

Aquí, en Valencia, la gente quiere tener un buen cuerpo para lucirlo en la playa (E.3).

En las playas de Valencia se ven gran cantidad de cuerpos de gimnasios, más que en cualquier otra región de España que yo conozca o haya visitado (E.12).

Tú vas a la playa y ves mucho ciclaos. Tienen ya los típicos síntomas que, se les ve el pecho como un caído, así. Les salen muchísimos granos por todo el cuerpo, ginecomastia... Les da igual: es que va van por ahí paseando con eso (E.12).

Sí, la gent consumix pa anar a la playa o anar a Ibissa [riu] (E.23).

Hui en dia, sí, sí que se valora molt la imatge, sobretot aquí, en la Comunitat Valenciana. Jo he estat en atres puestos d'Espanya que jo he estat en la playa i la forma de vestir, la forma de fer-se el monyo les xiques són coses que... està en la costa i no en l'interior. Ací tot es més visual, de cara a, a la gent, perquè jo he estat fora i sí, ací tot se diferencia visualment, si uno és de València o és d'Albacete, se nota (E.21).

Porque es Valencia, eh, es lo que hace la playa. Porque yo he estado fuera currando en otros sitios, y la gente de trato y de forma de ser, todo diferente. Tiene que ver con la forma de ser y... no hay ni la mitad de ciclaos que aquí... En proporciones y cantidad de personas que lo hacen en Valencia mucho más que en zonas del Centro. Por ejemplo, tú te vas a Valladolid, te vas a León, te vas..., no hay tanto. Sin embargo, por las zonas de playa tienes más. Yo creo que sí, la gente, el ambiente, pero, bueno, va también un poco con... con un poco, no sé. Yo creo que dentro de la zona de playa [...] Valencia... yo creo que somos dentro de las zonas costeras... somos los más incultos (E.5).

Sentiment d'identitat etnoterritorial

La qüestió nacional és un fenomen social complex, multidimensional, en què intervenen qüestions polítiques, cognitives i/o de sentiments (López-Aranguren, 1995). La gran majoria dels consumidors d'esteroides anabolitzants es defineixen clarament com a espanyols, fet pel qual se senten molt orgullosos i no dubten a proclamar la seua espanyolitat per damunt de tot. Se situen, doncs, en el 30% de la població valenciana (Metroscopia octubre 2012) que es considera només espanyola o més espanyola que valenciana. És a dir, s'ubiquen en el discurs hegemònic de l'estat nació tendent a la construcció d'una identitat nacional espanyola a partir d'un esquema jacobí (Castelló, 2000). Només un consumidor d'esteroides anabolitzants va declarar que se sentia més valencià que espanyol.

Es una tontería para mí: yo soy valenciano porque he nacido en Valencia. Si hubiese nacido en Madrid, sería madrileño, pero soy español ¡vaya! Eso sí. ¿Si te sientes espa-

ñol? Sí, sí, claro que me siento español, pero no, no por nada en concreto, no. No sé, simplemente nos ha tocao así, pues nos ha tocao así. Yo no decido donde nazco (E.2).

Espanyol, primer i en después, de la provincia. Però espanyol, primer (E.24).

Bueno, casi más espanyol que valencià. Bueno, ante tot és d'Espanya. Si vas a Madrid, igual té que digues de València o..., vas a ser espanyol igual (E.4).

Yo me siento español, a mi Comunidad, la Comunidad. Yo, valenciano, pues, bueno. Pues Valencia, pues una más. Si no viviese en Valencia, viviría en San Sebastián o viviría en Barcelona o donde fuese. No es una cosa de que yo... «soy valenciano hasta la muerte». No, no, no (E.9).

Hombre, somos españoles, ¡coño! (E.11).

Si te preguntan «¿Tú que eres?», «Yo, español». Español, primero y después, valenciano. Porque es que he nacido aquí, porque valenciano, aunque quieras, soy y español soy de toda la vida. Entonces, soy español (E.15).

Opinió sobre el valencià

Les dues llengües emprades en la societat valenciana mantenen relacions marcadament asimètriques. Una situació en què una, el castellà o espanyol, s'interpreta com a llengua alta, que s'usa en la comunicació formal, i l'altra, el valencià, com a llengua baixa, que es reserva per a la comunicació informal (Castelló, 2000). En total consonància aquesta situació diglòssica, una gran part dels consumidors recreatius d'esteroides anabolitzants van fins i tot més enllà i senten una gran animadversió respecte al valencià, fins i tot quan es tracta de la seua pròpia llengua materna. Per contra, s'exalta el castellà com una llengua culta, bonica i de prestigi. Per a altres, simplement és una qüestió que els resulta totalment indiferent. No hem trobat cap consumidor d'esteroides anabolitzants que sentira estima pel valencià.

A mi particularmente el valenciano no me gusta hablarlo, no me gusta. No sé, considero la lengua española una lengua bonita, ¿no?, para hablar ¿no? El valenciano no me gusta, muchas palabras concretas, ¿no? Pero, por otro lado, porque a la gente que viene y me pregunta en valenciano le contesto en valenciano, aunque disfruto, disfruto hablando castellano, por supuesto (E.9).

Mi valenciano hablado es el típico de pueblo. No es el típico real, original, el que se habla en el Canal Nou, por decirlo de alguna forma, y no es el mismo valenciano. Entonces, claro, mi valenciano hablado no es igual que mi valenciano escrito. Yo no sé escribirlo. Yo me saqué el graduado, pero yo del valenciano me acuerdo bien poco (E.9).

Me da exactamente igual (E.11).

Quan es pregunta als entrevistats al voltant de la unitat del valencià amb el català la majoria opina en contra. A més a més, al poc que es desenvolupa la resposta,

es fa sentir una forta animadversió política, identitària, lingüística i econòmica respecte als veïns del nord. Aquest tema té un llarg recorregut en el futur immediat de la Comunitat Valenciana, motiu de fortes polèmiques i manifestacions, com queda fidelment reflectit en l'obra *Noves glòries a Espanya: anticatalanisme i identitat valenciana*, de Vicent Flor (2011). El fet de sentir-se més espanyol que valencià i un baix nivell d'estudis, ambdues variables presents entre la mostra de consumidors d'esteroides anabolitzants, han estat identificades com a factors que incideixen en contra de la unitat lingüística del valencià amb el català (Agulló, 2011). En paraules del sociòleg Rafael Ninyoles (2012), la mentalitat monolingüe pesa massa en la història d'Espanya, fet que ha suposat al País Valencià un punt més de conflicte marcat pels interessos polítics.

Yo no puedo hablar de eso, los odio. Yo he vivido un año allí [riu] y me llevo muy bien con muchos, pero son muy independentistas todos, más de lo que pensamos (E.1).

Yo pienso que son parecidas, y no me gustan ni la una ni la otra (E.9).

Soy valenciano, pero hablo castellano. Yo creo que el valenciano y el catalán son diferentes, ¿eh? A lo mejor eso es culpa mía, pero no: yo no las veo, no las veo igual. Entiendo el valenciano, pero no lo hablo, porque para decir chorrás... En mi época no se estudiaba en la escuela. No es como ahora, que ahora que te haces el finito hablando valenciano (E.15).

El valencià i el català no són la mateixa llengua: són diferents (E.24).

Pues quan parles valencià es nota molt, i el català el parles i es nota un huevo el significat, el dallà és més xungo. No m'agrada. Damunt que sóc del Madrid. Sóc del Madrid. No m'agrada el català. No, no són iguals (E.23).

CONCLUSIONS

Per intentar comprendre els factors que han determinat que la nostra terra ocupe aquest preocupant lideratge, passem a analitzar els resultats de la nostra investigació amb l'anhel d'oferir algunes pistes de recerca i poder proporcionar certs elements de reflexió teòrica. En primer lloc, cal confirmar que la creixent demanda d'esteroides anabolitzants és una conseqüència directa de la nova concepció que s'ha anat donant al cos en les societats occidentals. Si en el passat va quallar l'aforisme «Mens sana in corpore sano» del poeta Juvenal, en el present es podia reemplaçar pel valencià «Cos musculós en ànima malparada», el castellà «Cuerpo musculoso en alma maltrecha» o, com alguns autors han referit de manera irònica, «Mens sana in corpore insepulto».

Per això, una de les primeres actuacions que haurien d'escometre les autoritats sanitàries i esportives consistiria a conèixer a fons el que està ocorrent als gimnasos valencians, actuals llocs de culte on s'adora al déu múscul, i on milers de joves desorientats i sense referents vitals creuen trobar el seu paradís perdut enmig d'una jungla de ferros i aparells on es consumeixen nombroses substàncies «dopants», les seues *fleurs du mal*, que diria Baudelaire. És urgent la creació d'un codi deontològic per a gimnasos amb la major immediatesa possible a fi de poder informar les persones que usen i abusen dels esteroides anabolitzants i la resta de substàncies anàlogues, perquè les complicacions que ocasionen comencen ja a manifestar-se amb virulència en la nostra societat.

Unes complicacions que es revelen tant en l'aspecte físic com psíquic. D'una banda, trobem problemes de baixa autoestima personal, estats depressius, intents de suïcidi, comportaments antisocials o violència de gènere, entre altres, i que caracteritzen i sovint estigmatitzen aquest col·lectiu. Per una altra, les implicacions socials que estrictament concerneixen la salut física i que afecten directament òrgans vitals, com el cor, els renyons, el fetge, l'estómac, la pròstata, la pell o els òrgans sexuals i que es tradueixen en malalties coronàries, atròfia muscular, hipertensió, tumors, hemorràgies, impotència, icterícia, esquinços musculars, càncer, insuficiència renal, etc. Al remat, un altre aspecte a destacar, i a revertir de cara al futur, és la mancança d'estudis longitudinals referits a l'àmbit valencià o espanyol, a diferència del que ocorre als Estats Units i Escandinàvia, on ja s'ha comprovat que molts efectes tant psíquics com físics del consum abusiu dels esteroides anabolitzants comencen a manifestar-se a partir dels 40 anys.

El jove entre 17 i 27 anys que s'habitua als esteroides anabolitzants i que fia el seu èxit social i personal en l'exhibició d'un cos és al mateix temps algú que en els períodes de festa ha tastat altres drogues, com alcohol, tabac, cànnabis, cocaïna, èxtasi o *speed*. En definitiva, és un jove que espera realitzar els seus somnis per mitjà de les substàncies que momentàniament li proporcionen sensacions i emocions que la vida real li nega. Vinculats a aquest món del consum recreatiu dels esteroides anabolitzants giren dos planetes en òrbites paral·leles. L'un està representat per alguns professionals del sector mèdic que claudesment estan subministrant esteroides anabolitzants de manera il·legal.

Un segon món que ha fet eclòsió arran de la possibilitat de lucrar-se ràpidament procedeix d'Internet. Diversos estudis estimen que el negoci dels esteroides anabolitzants en el mercat negre supera en els últims anys els 500 milions de dòlars i, segons fonts de la Interpol, amb un consum global de més 14.000 milions de dosis, el tràfic d'aquestes substàncies supera ja el de la cocaïna. Per tant, unes subs-

tàncies que es poden comprar a través d'Internet, amb el consegüent abaratiment en relació amb els preus que regeixen en el sector farmacèutic, però amb el dubte si el producte reuneix les degudes condicions. La importància d'aquest mercat negre en terres valencianes també ha estat constatada per la Fiscalia Antidroga de la Comunitat Valenciana, que confirma que aquest negoci resulta ja més lucratiu que el de la cocaïna, el producte estrella en el moment present.

Al remat, no ha estat tasca senzilla conèixer el perfil sociològic del jove consumidor d'esteroides anabolitzants en la societat valenciana. El primer que hem de destacar és que aquest jove és contrari a participar en un estudi qualitatiu i per això defuig qualsevol tipus d'entrevista, atès que el sol fet que es puga qüestionar o palestar el mètode que ha emprat per a obtenir un cos musculós l'irrita i l'avergonyeix. Es diria que en una certa mesura confonen la gimnàstica amb la magnèsia, és a dir, interpreten erròniament dues realitats distants i alienes en la seua essència, que ells barregen, davant el temor latent de veure el seu ego físic, personal i social disminuït o desacreditat.

A grans trets, el consumidor recreatiu d'esteroides anabolitzants és un xic, jove, que se situa entre els 17 i 27 anys d'edat, de classe mitjana o mitjana baixa, el nivell formatiu del qual no va més enllà dels estudis obligatoris; és fadrí, viu amb els seus pares i, en principi, gaudeix d'una certa disponibilitat econòmica, si bé, en l'actual conjuntura, cada dia menor. El fracàs escolar i el desinterès pels estudis han estat identificats per la bibliografia científica internacional com un clar factor de risc a l'hora del consum d'esteroides anabolitzants entre els joves. En aqueix sentit, el fet que el País Valencià se situe al capdavant de l'Estat en aquest índex podria explicar, en una certa mesura, aquesta deshonrosa posició pel que fa a la prevalença de consum d'esteroides anabolitzants en relació amb la resta de l'Espanya.

Per tant, hom pot afirmar sense embuts que comptar amb un baix nivell d'estudis seria un factor de pes a l'hora d'interpretar les elevades prevalences de consum d'esteroides anabolitzants en terres valencianes. Aquest fet cal posar-lo en relació igualment amb els devastadors efectes que està deixant l'esclat de la burbolla immobiliària en el País Valencià i que es manifesten, de manera especialment virulenta, en un continuat creixement exponencial de la taxa d'atur que, en els joves valencians entre 18 i 25 anys, s'eleva a xifres esgarrifoses que se situen per damunt del 55%.

Entrant en el domini geogràfic i social, regna la percepció social que el País Valencià i, molt especialment, el seu Cap i Casal és el lloc on es donen els majors consums d'esteroides anabolitzants en relació amb el conjunt de l'Estat. Una ciutat i una terra en què el clima i les seues platges conviden a lluir el cos. Tanmateix,

convindria recordar igualment que de manera secular s'ha atribuït al caràcter del poble valencià el desig d'aparençar, fet que es veu perfectament reflectit en el barroc valencià, així com en el culte a l'efímer que es manifesta en festes com les falles o les fogueres de Sant Joan com els seus màxims exponents de fugacitat. Tot plegat, aquesta conjunció de factors constituïria una part substancial de la manera d'entendre la vida de molts joves valencians, cosa que podria tenir una incidència directa per a explicar el fet que molts es decanten pel consum recreatiu d'esteroides anabolitzants. És aquesta una línia de recerca en la qual caldria profunditzar en el futur. Finalment, si ens endinsem en l'àmbit de la identitat col·lectiva, podem afirmar sense embuts que aquest jove se sent abans que res espanyol, adscripció identitària de la qual fa gala amb orgull sempre que en té ocasió. De manera paral·lela, sent una gran animadversió o menfotisme per la llengua i cultura valencianes, fins i tot quan el valencià es tracta de la seua pròpia llengua materna.

En definitiva, cal continuar investigant els patrons de consum recreatiu d'esteroides anabolitzants entre els joves valencians fent especial incidència en determinades poblacions vulnerables per tal d'ampliar la informació i els estudis sobre aquestes substàncies, com a pas previ al disseny d'intervencions preventives, en contextos que han sigut localitzats com a espais de risc, com ara gimnasos, sales de practicants o empreses de seguretat, tot considerant també altres espais de socialització juvenil, com, per exemple, escoles, discoteques, clubs esportius, universitats, poliesportius o casals d'espai.

BIBLIOGRAFIA

- AGULLÓ CALATAYUD, V.; AGUILAR SERRANO, J.; VIDAL INFER, A.; VALDERRAMA, J.C.; ALEIXANDRE, R. (2012): «El consum recreatiu d'esteroides anabolitzants entre els joves valencians». *TSNova*; 6: 19-34.
- AGULLÓ CALATAYUD, V.; ALEIXANDRE BENAVENT, R.; TOMÁS DOLS, S.; GONZÁLEZ ALCAIDE, G.; ABELLÁN ANDRÉS, C.; SAMPER GRAS, T.; AGUILAR SERRANO, J.; VALDERRAMA ZURIÁN, J.C. (2009): «Polyconsommation et profil sociodémographique du jeune consommateur de substances pour la musculation & stéroïdes anabolisants». *Colloque Européen et International THS 9 (Toxicomanies - Hépatites - Sida)*. Biarritz: País Basc-França.
- BOIRA, J.V. (2012): *Valencia, la tormenta perfecta*. Barcelona: RBA Libros.
- BOURDIEU, P. (1988): *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus Humanidades.

- BREIVIK, G.; HANSTAD, D.V.; LOLAND, S. (2009): «Attitudes towards use of performance-enhancing substances and body modification techniques. A comparison between elite athletes and the general population». *Sport in Society*; 12 (6): 737-754.
- CASTELLÓ, R. (2000): «Algunes hipòtesis sobre els nacionalismes dels valencians». *Diàlegs. Revista d'Estudis Polítics i Socials*. Barcelona: INEHCA, p. 57-90.
- CASTELLÓ, R.; MARTÍNEZ, J.R. (2002): «Els reptes demogràfics de la societat valenciana». *Arxius de Ciències Socials*; 7: 199-222.
- COURTINE, J.J. (1995): «Os Stakhanovistas do narcisismo: Body-building e puritanismo ostentatório na cultura americana». *Políticas do Corpo*; 39-48, São Paulo: Estação Liberdade.
- DONATI, A. (2007). *World traffic in doping substances*. World Anti-Doping Agency (WADA).
- DURET, P. (2001): «Le corps et ses approches». Dins de: *Sociologie du Sport*. París: Armand Colin.
- DURKHEIM, E. (1897): *Le suicide: étude de sociologie*. París: Felix Alcan.
- ENCUESTA POBLACIÓN ACTIVA (2012). Instituto Nacional de Estadística.
- FLOR, V. (2011): *Noves glòries a Espanya: anticatalanisme i identitat valenciana*. València: Afers.
- GÓMEZ MOYA, J. (2003): «El alcoholismo femenino: una perspectiva sociológica». Universitat de València: Tesi doctoral.
- HAUSENBLAS, H. A; FALLON, E. A. (2001): «Relation among Body Image, Exercise Behaviour and Exercise Dependence Symptoms». *International Journal of Eating Disorders*; 32 (2):179-185
- HILDEBRANDT, T.; LAI, J.K.; LANGENBUCHER, J.W.; SCHNEIDER, M.; YEHUDA, R.; PFAFF, D.W. (2011). «The diagnostic dilemma of pathological appearance and performance enhancing drug use». *Drug and Alcohol Dependence*; 114:1-11.
- LE BRETON, D. (1992): *Anthropologie du corps et modernité*. París: Presses Universitaires de France.
- LINZ, J.J. (1973): «Early State Building and Late Peripheral Nationalisms Against the State: the Case of Spain». Dins de: S.N. Eisenstadt; S. Rokkan (eds.): *Building States and Nations*. Beverly Hills: Sage.
- LOMBROSO, C. (1876). «L'uomo delinquente». Dins de: Clemente, M. (1992): *Psicologia social aplicada*. Madrid: Eudema.
- LÓPEZ- ARANGUREN, E. (1995): «Las dimensiones de la conciencia nacional y regional». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*; 71 (2): 41-77.
- LOVSTAKKEN, K.; PETERSON, L.; HOMER, A. L. (1999): «Risk factors for anabolic steroid use in college students and the role of expectancy». *Addictive Behaviors*; 24(3): 425-430.

- MERTON, R.K; NISBET, R. (1976): *Contemporary Social Problems*. Nova York: Harcourt Brace Jovanovich.
- MONTESQUIEU (1748): *De l'esprit des lois*. París: Gallimard, 1970.
- NINYOLÉS, R. (2012): «La mentalidad monolingüe pesa demasiado en la historia de España». Dins de: *El País* (6-10-2012). Link: http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/10/06/valencia/1349541659_447258.html
- OLEAQUE, J. (2004): *En èxtasi. Drogues, música màkina i ball: viatge a les entranyes de la «la festa»*. Barcelona: Ara Llibres.
- PEDERSEN, I.K.; BENJAMINSEN, L. (2007): «Bulked-Up Bodies and Education: Doping As a Social Practice». *Dansk Sociologi*; 17 (3-4): 51-71.
- Magisterio* [publicació periòdica]. (2009): *El fracaso escolar en España*. Madrid.
- RUIZ DE OLABUÉNAGA, J. (1996): *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- SKARBERG, K.; ENGSTRÖM, I. (2007): «Troubled social background of male anabolic-androgenic steroid abusers in treatment». *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*; 2: 20-20
- TANNER, S.M.; MILLER, D.W.; ALONGI, C. (1995): «Anabolic steroid use by adolescents: prevalence, motives, and knowledge of risk». *Clinic Journal Sport Medicine*; 5 (2): 108 – 15.
- TODD, T. (1987): «Anabolic steroids: the gremlins of sport». *Journal of Sports History*; 14 (1): 87-107.
- VALDERRAMA ZURIÁN, J.C; GÓMEZ MOYA, J. (2002): *La prevención en municipios menores de 7.000 habitantes de la provincia de Valencia*. València: Fundación de Ayuda contra la Drogadicción: Diputació de València.
- WACQUANT, L. (2002): *Corps et âme. Carnets ethnographiques d'un apprenti boxeur*. Marseille: Agone-Mémoires sociales.